

LEIRI KAIKILLE LAPSILLE

Liikuntaa
Kaikille Lapsille
-hanke

Sisällys

Esipuhe

Hyvin suunniteltu 2–5

Yhteispeliä 6–9

Selkeys luo turvallisuutta 10–13

Kaikille avoimen toiminnan
tunnusmerkistö 14–16

LEIRI KAIKILLE LAPSILLE -OPAS

Tämän oppaan tavoitteena on tukea kaikille yhteisen ja avoimen leirin järjestämistä. Opas on tehty Suomen Liikunnan ja Urheilun (SLU) aluejärjestöjen ja Liikuntaa Kaikille Lapsille -hankkeen (LKL) toteuttaman kesäleiriyhteistyön pohjalta. Tavoitteena on tukea leirinjärjestäjiä toteuttamaan sellaista toimintaa, jossa kaikenlaiset lapset ja heidän perheensä kokevat olevansa tervetulleita leirille.

Inklusio haastaa ajattelemaan toisin ja ottamaan mukaan. Inklusio on jatkuva prosessi kohti kaikille avointa toimintaympäristöä. Toiminnan suunnittelun apuna voi käyttää kuvausta inklusion erilaisista toimintatavoista, inklusion kirjoa. Vammaisurheilujärjestöjen lasten liikunnan kouluttajat toivat kuvauksen inklusion kirjosta Englannista Suomeen vuonna 2002. Alkuperäisen inclusion spectrum -ajatusmallin kehittivät **Ken Black** ja **Pam Stevenson** toimiessaan Youth Sport Trustin kouluttajina vuosituhatosen vaihteessa.

Koulutusten lisäksi ajatusmallia on sovellettu kesäleireillä ideaalimallina siitä, kuinka leirin toteuttamisessa ei ole vain yhtä oikeaa tapaa. Lapsi voi osallistua erilliselle vammaisten lasten liikuntaleirille tai yleisleirille muiden ikäistensä kanssa. Toisinaan sovelletaan sääntöjä, ohjausta tai välineitä, mutta toiminnan perusidea kirkkaana mielessä pitäen. Joskus toimitaan

rinnakkaisleireillä tai leirillä on tarjolla rinnakkain lajin alkeis- ja jatkoryhmät. Esteetön ja kaikille avoin ympäristö mahdollistaa kaikkien tasavertaisen osallistumisen.

Oppaan teksti on tiimityötä. **Riikka Juntunen** toimii Kaikille Avoin -ohjelman projektikoordinaattorina ja **Kati Karinharju** toimii liikunnanopettajatyönsä ohessa LKL-hankkeen ja Lounais-Suomen Liikunta ja Urheilun kouluttajana ja leiriohjaajana sekä on yksi Nuoren Suomen *Liikkujaksi*-oppaan kirjoittajista. **Sari Rautio** on Liikuntaa Kaikille Lapsille -hankkeen projektikoodinaattorina tehnyt tiivistä ja innostavaa yhteistyötä SLU:n alueiden kanssa.

Suomen Kehitysvammaisten Liikunta ja Urheilun (SKLU) kehityspäällikkö **Virpi Remahl** ja Suomen Invalidien Urheiluliiton (SIU) kehityspäällikkö **Aija Saari** käynnistivät LKL-hankkeen vammaisurheilujärjestöjen yhteistyönä vuonna 2002. Vammaisten lasten leirin toteuttaminen yhteistyössä SLU:n alueiden kanssa nivottiin osaksi hanketta toivoen, että lasten väliset kohtaamiset leireillä tukevat inklusion kehitystyötä. Näin kävikin. Tätä nykyä Virpi Remahl toimii Liikuntakeskus Pajulahdessa liikunnanopettajana.

Leirioppaan pohjatiedon keräsi **Marianna Tarhala** Liikuntaa Kaikille Lapsille -hankkeen kesätyöntekijänä vuonna 2006. Lisäksi luonto- ja seikkailukasvatukseen erikoistunut kasvatustieteen maisteri **Mikko Niipala** on antanut oppaaseen arvokkaita käytännön vinkkejä.

Monien hyvien toimintatapojen ja ideoiden lähteenä ovat usean vuoden ajan toteutetut liikunnalliset kesäleirit, niiden ohjaajat ja leiriläiset perheineen.

Kiitokset teille kaikille!

SLU:n alueet tukevat urheiluseuroja

Vuonna 2008 Suomessa on 15 aluetta, jotka ovat Suomen Liikunnan ja Urheilun itsenäisiä jäsenjärjestöjä. Muun toiminnan ohessa ne järjestävät kesä- ja talvileirejä, joille osallistuu vuosittain lähes 20 000 lasta. Alueiden leirit mahdollistavat monenlaisten lasten kohtaamisen ja luontevan yhdessäolon. Alueiden yhteystiedot löytyvät osoitteesta www.slu.fi.

HYVIN SUUNNITELTU

Suunnittelu, yhteistyöverkostot ja markkinointi

Leirin suunnittelu on hyvä aloittaa riittävän ajoissa valitsemalla soveltuva leiripaikka ja ajankohta.

Etsi leirin suunnitteluun toimiva yhteistyöverkosto. Selvitä paikkakunnan tai alueen erityisliikunnan, erityisopetuksen ja kuntoutuksen ammattilaisten mahdollisuus yhteistyöhön suunnittelussa ja markkinoinnissa. Kynnystä osallistua leirille voi madaltaa perheelle tuttu ja turvalliseksi koettu yhteyshenkilö leirin taustaverkostoissa.

Markkinointivaiheessa kerrotaan leirijärjestelystä, kuten siitä miten lapset on leirillä sijoitettu ja järjestetty ryhmiin. Erityisen tuen tarpeessa olevat lapset voivat osallistua leirille omana ryhmänään. Vammaisuus tai erityisen tuen tarve eivät estä osallistumista leirille suoraan yleisryhmissä. Osallistumista helpottaa kyllin pieni ryhmä ja tarvittava määrä ohjaajia ja avustajia.

Esimerkki 1:

Leiri on tarkoitettu kaikille 9–12-vuotiaille lapsille. Myös lapset, joilla on sairaus, vamma tai muu erityis-tuen tarve ovat tervetulleita. Soveltavan Sporttileirin osallistujat majoittuvat omien ohjaajien kanssa puoli-joukkueeltaan tai sen läheisyyteen omissa teltoissaan. Soveltavan leirin osallistujat toimivat pääosin omana ryhmänään. Iltaohjelma ja osa lajikokeiluista ovat yhteiset yleisleirin kanssa.

Tiedustelut: erityisliikunnanohjaaja [yhteystiedot].

Esimerkki 2:

Soveltavan Sporttileirin lapset toimivat ikäistensä leiri-ryhmissä. Ryhmät toimivat kymmenen lapsen kimp-poina, joilla on oma ryhmänvetäjä. Jos kimpassa on mukana erityistä tukea tarvitsevia lapsia, kimpiaan sijoitetaan lisää avustajia tai ohjaajia, jotka tukevat kaikkia osallistumaan, oppimaan ja toimimaan.

Tiedustelut: leirivastaava [yhteystiedot].

Olosuhteet ja ympäristö

Leiripaikan esteettömyydellä ja saavutettavuudella tarkoitetaan sitä, että jo etukäteen mietitään palvelun saavutettavuutta erilaisten lasten näkökulmasta: Pääsenkö, pystynkö, mahdunko, ymmärränpö ja olenko tervetullut leirille? Esteettömät majoitus-, ruokailu-, peseytymis- ja liikuntatilat sekä muut toimintapisteet tukevat toimintaa. Leiriläisten, ohjaajien ja avustajien aikaa ja työtä säästyy.

Välimatkat ja siirtymiset on huomioitava aikatauluissa ja ruokailuihin varattava tarpeeksi aikaa. Hanki tietoa esteettömyydestä ja kysy asiantuntijoilta.

Esimerkki 3:

Soveltavan Sporttileirin lapsille oli varattu majoitustila ensimmäisestä kerroksesta, jossa sijaitsi myös liikunta- ja ruokasali sekä vessat ja peseytymistilat. Soveltavan Sporttileirin lapset aloittivat aamupalan 15 minuuttia muita aikaisemmin, jotta siirtymiseen aamupalalta lipunnostopaikalle jäi tarpeeksi aikaa.

Esimerkki 4:

Leirin toimintapisteiden paikkoja muutettiin Soveltavaa Sporttileiriä suunniteltaessa. Kun leiri käynnistyi huomattiin, että paikkojen muuttaminen oli eduksi kaikille leiriläisille. Tien ylitykset vähenivät ja suurin osa leiriläisistä ehti aina siirtymään toimintapisteeltä toiselle aikataulun mukaisesti.

Esimerkki 5:

Paikalliselta vammaisneuvostolta pyydettiin apua leiritilojen esteettömyyden arviointiin. Huomattiin, että leiripaikka saatiin pienin erityisjärjestelyin toimivaksi, kuten asentamalla irtoluiska laiturille, tyhjentämällä invovessa siellä säilytetyistä siivousvälineistä ja täydentämällä puutteelliset opasteet. Rikkiinäiset lamput pimeillä käytävillä uusittiin. Arviointi auttoi suunnittelemaan leiriä kaikille toimivaksi.

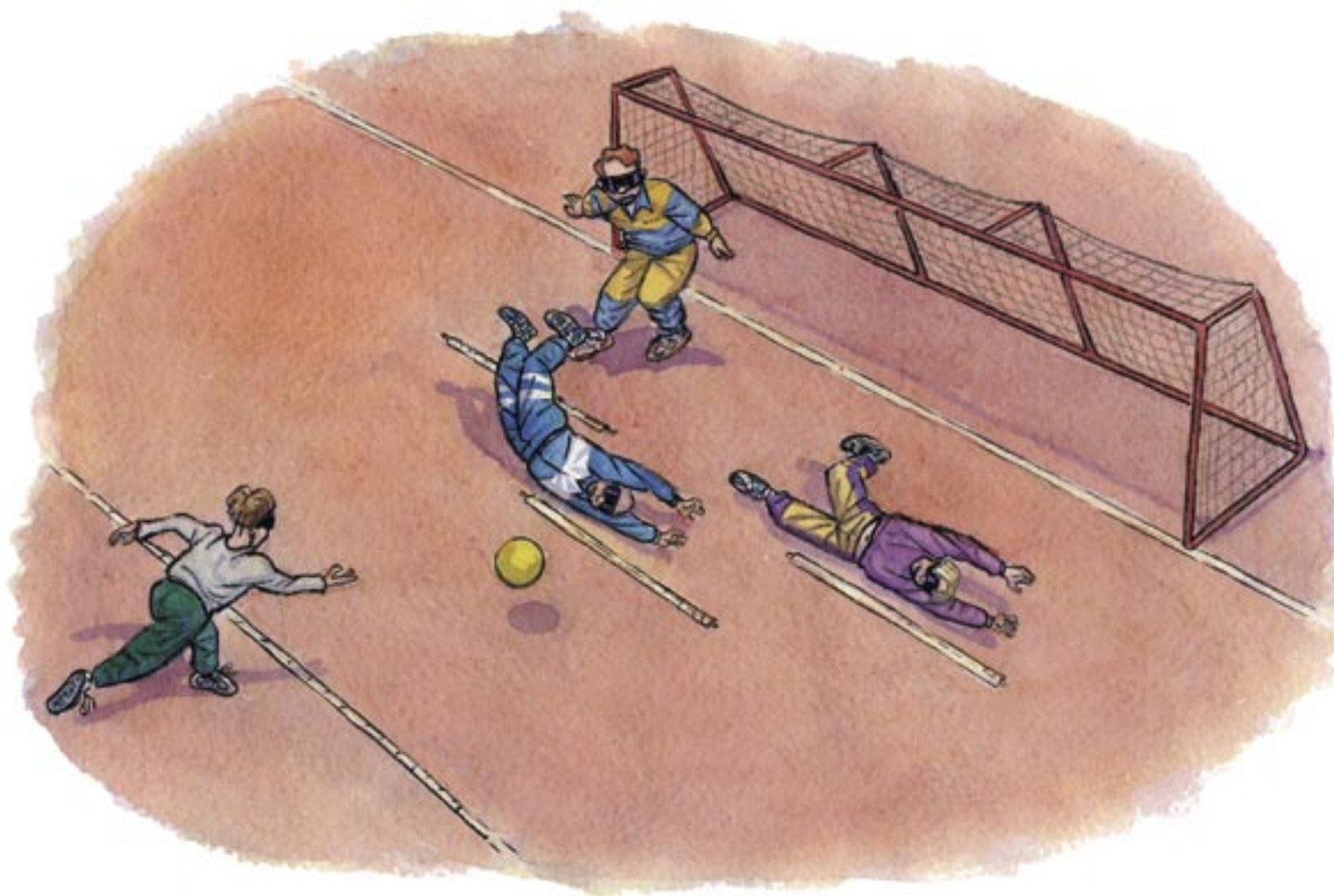
Pelisäännöt

Yhteiset säännöt luovat turvallisuutta. Lasten kanssa leirin alussa käytävä pelisääntökeskustelu selkeyttää kaikille lapsille mikä on sallittua käytöstä ja miten toiset otetaan huomioon. Pelisääntökeskustelu on hyvä käydä myös kaikkien ohjaajien kanssa.

Esimerkki 6:

Välinevarasto, ohjaajien huone sekä keittiö sovittiin ohjaajien omaksi alueeksi. Leirialueen rajat tehtiin tutuksi pihaleikkien avulla kaikille. Pelisääntökeskustelussa sovittiin, että kentän taakse ei kukaan leiriläinen saa mennä ja päärakennus pitää näkyä koko ajan.

Esimerkki 7:

Ohjaajille annettiin vinkkejä pelisääntökeskusteluihin ryhmissä, joissa on mukana erityistä tukea tarvitsevia lapsia. Sovittiin että ryhmä kulkee yhdessä ja huolehtii näkövammansa takia opastusta tarvitsevasta leiriläisestä. Samalla lapsi itse neuvoi miten opastetaan. Lisäksi edellisen leirin kokemusten perusteella vastuuvetäjä haastatteli vanhemmat etukäteen saadakseen tietää miten he toivovat lapsen vammaisuutta käsiteltävän pelisääntökeskusteluissa. Halutaanko ohjaajan kertovan muulle ryhmälle erityisen tuen tarpeesta vai lapsen kertovan siitä itse?

Välineet

Leikki- ja liikuntavälineitä kannattaa varata myös leirin vapaa-ajalle. Tee listat välineistä ja niiden säilytyspaikoista. Jaa niistä tietoa ohjaajille yhteisessä ohjaajakoulutuksessa ennen leirin alkua.

Tarkista ajoissa toimintapisteissä ja lajeissa käytettävien välineiden ja varusteiden kunto. Osta, vuokraa tai lainaa tarvittavia apuvälineitä. Hyödynnä Soveltavan liikunnan apuvälinetoimintaa (SOLIA) tai vammaisurheiluryhmiä niiden vuokrauksessa. Välineitä voi myös tehdä. Tee se itse -välineet lisäävät mielikuvitusta ja toiminnallisuutta leikkeihin ja peleihin. Leiriläisten kanssa yhteisesti sovittu säilytyspaikka vapaa-ajan välillä mahdollistaa omatoimisen leikin vapaahetkinä ja kannustaa yhteistoiminnallisuuteen ja vastuun ottoon.

Esimerkki 8:

Leirille sovittiin päivän kokeilulajiksi maalipallo. Naapurikaupungissa harjoittelevasta vammaisurheilijoiden ryhmästä pyydettiin esittelijät. Kokeilussa tarvittavat maalipallot, keveämmät helisevät pallot, mustat pelilasit leiriläisille ja pelaajien pehmustetut housut mahtuivat hyvin tulemaan mukaan matkatavaroina leirille.

Esimerkki 9:

Nuoret leiriohjaajat kantoivat metsäleirille voimistelupalloja ja vanteita. Parhaimmat leikit syntyivät kuitenkin luonnon omista materiaaleista ja maaston muodoista. Puunrungoista, kepeistä, kivistä, kannoista, kalliosta ja suosta syntyi temppurata. Samalla tutustuttiin metsän kasveihin, marjoihin ja sieniin.

mutakin asiakkaita, leirin turvallisuussuunnitelma on saatettava urheiluopistolle tiedoksi. Tällöin leirin turvallisuussuunnitelma on lisäys urheiluopiston omaan suunnitelmaan.

Myös pienet oivallukset lisäävät turvallisuutta, kuten telttanarujen merkitseminen värikkäillä nauhoilla.

Esimerkki 10:

Palopäällikkö tuli tarkastamaan suurleirin järjestelyjä. Turvallisuussuunnitelma oli tehty, mutta kaikkien leirillä toimivien laji-ohjaajien kanssa sitä ei oltu ehditty käydä läpi. Laji-ohjaaja oli virittänyt toimintaradan välineitä varauloskäynnin eteen. Hätätilanteessa välineet olisivat estäneet sujuvan ulospääsyn. Toimintarata suunniteltiin uudelleen.

Turvallisuussuunnitelma

Leireillä tulee olla nimetty turvallisuuspäällikkö. Turvallisuuspäällikkönä toimii usein leirin johtaja. Kuluttajaviraston ohjeiden mukaan leirejä järjestävällä taholla tulee olla tuoteseloste eli kuvaus leiristä; turvallisuussuunnitelma, joka sisältää riskianalyysin eli vaaratilanteiden ennakoinnin; toimintaohjeet hätätilanteiden varalle; vakuutukset sekä leirin ohjaajien vastuujat ja ensiaputaidot. Ne tehdään kirjallisesti ja saatetaan kaikkien leiriohjaajien tietoon allekirjoituksella.

Turvallisuussuunnitelma on osa leiritoiminnan laatua. Se selkeyttää pelisääntöjä ja vastuita. Turvallisuuteen liittyvät asiat, kuten leirialueen rajat, leiripaikan varauloskäynnit, pelastustiet, jauhesammuttimet, ensiapukaappien sijainnit ja sisällöt sekä tärkeät puhelinnumerot, tulee käydä etukäteen läpi kaikkien leiriohjaajien kanssa. Suurleirin turvallisuussuunnitelma tulee saattaa paikkakunnan pelastusviranomaisen tietoon ennen leiriä. Jos leiri järjestetään urheiluopistolla tai muualla sellaisessa paikassa, jossa samanaikaisesti on

Esteettömyys ja saavutettavuus

Laaja-alainen esteettömyys ja saavutettavuus on enemmän kuin luiska tai hissi. Se hyödyttää kaikkia toimijoita. Lisää tietoa Valtion taidemuseon sivustolta www.kulttuuriakaille.fi tai Invalidiliiton sivustolta www.esteeton.fi.

Liikunnan ja liikkumisen apuvälineet

Soveltavan liikunnan apuvälinetoiminta SOLIA ja sen yhteistyökumppani Malike palvelevat liikunta- ja toimintavälinevuokrauksessa ja välinekehittämisessä. Niiden taustalta löytyvät laajat vammais- ja soveltavan liikunnan toimijaverkostot. Molempien vuokrausjärjestelmiin pääsee osoitteesta www.solia.info.

Nuori Suomi & Pelisääntökeskustelut

Nuoren Suomen pelisäännöt tukevat urheiluseurojen leikinomaisen, tasavertaisen, oppimista ja terveitä elämäntapoja edistävän toiminnan ilmapiiriä. Operaatio Pelisäännöt soveltuu noudatettavaksi myös leireillä. Tutustu ohjeisiin sivulla www.nuorisuomi.fi.

Turvallisuussuunnitelma ja ennakointi

Kuluttajavirasto edellyttää turvallisuusohjeiden laatimista maksullisia palveluja tarjoavilta yrityksiltä ja yhteisöiltä. Kuluttajansuojalaki säätelee ohjelmalvelutuotteita, niiden markkinointia sekä asiakkaan ja leiritoimintaa järjestävän yrityksen suhdetta. Tuoteturvallisuuslain mukaan kuluttajalla on oikeus turvallisiin tuotteisiin ja palveluihin. Lisätietoja ja linkkejä erilaisten toimijoiden erilaisiin turvallisuusasiakirjoihin löytyy osoitteesta www.kuluttajavirasto.fi.

YHTEISPELIÄ

Ilmoittautuminen

Mieti mitä tietoja lapsista tarvitaan ja kuka niitä tarvitsee. Ohjaajilla tulee olla perustiedot kaikista osallistuvista lapsista. Ilmoittautumislomakkeessa kysytään lapsen nimi, osoite, puhelin, ikä, uimataito, erityisruokavaliot, mahdolliset lääkitykset, sairaudet ja allergiat sekä vanhempien yhteystiedot leirin aikana. Tarvittavat tiedot vaihtelevat leirin mukaan. Ilmoittautumisvaiheessa voi kysyä perheen mahdollisuudesta ottaa omat liikuntavälineet mukaan, jos leirillä esimerkiksi hiihdetään, lasketellaan tai rullaluistellaan. Järjestäjien rahaa säästyy ja välineitä riittää useammalle.

Mieti millaista tietoa lapsen vammaisuudesta tai erityistuen tarpeista tarvitaan ja missä vaiheessa sitä

kysytään. Diagnoosi ei välttämättä kerro mitään lapsen toimintakyvystä, vahvuuksista ja erityistaidoista. Ilmoittautumislomakkeessa kohta ”Onko jotain, mitä vastuuhjaajan tulisi tietää?” on huomattu hyväksi keinoksi luovuttaa vanhemmille vastuu kertoa lapsen erityistuen tarpeesta, ujoudesta tai vaikka siitä, että lapsi on ensimmäistä kertaa poissa kotoa yön yli. Lapsista saatava etukäteistieto auttaa leirin suunnittelussa.

Ilmoittautumislomakkeessa on hyvä kysyä myös kuvauslupa. Tällöin kysytään saako lasta kuvata ja/tai haastatella ja saako lapsen kuvan julkaista esimerkiksi leirijutuissa ja mainoksissa.

Myös vanhemman allekirjoitus ja päiväys on oltava ilmoittautumislomakkeessa. Näin saatetaan koti yhteisvastuuseen leirin onnistumiseksi.

Tiedot ilmoittautumislomakkeessa ovat luottamuksellisia. Tietosuojalaki kieltää niiden antamisen ulkopuolisille tahoille. Kaikilla ohjaajilla on vaitiolovelvollisuus.

Ilmoittautumislomakkeessa tulee olla järjestäjän yhteystiedot. Järjestäjän tulee varmistaa, että ilmoittautumistietojen antaminen on turvallista riippumatta siitä tehdäänkö ilmoittautuminen sähköpostin, www-sivujen ilmoittautumislomakkeen vai puhelimen välityksellä. Järjestäjä lähettää vahvistus- ja leirikirjeen leiriläiselle etukäteen mainoksessa luvattuna aikana.

Leiriläisten ilmoittautumislomakkeisiin tutustuminen on tärkeää jo ennen leirin alkua. Älä epäröi soittaa vanhemmille, jos tarvitset lisätietoja. Voit kysyä esimerkiksi:

- toimintakyvystä ja avun tarpeesta kotona ja liikuntaharrastuksissa
- lapsen tapoja toimia erilaisissa tilanteissa
- lapsen erityisiä kiinnostuksen kohteita (tärkeää ohjaajan ja lapsen vuorovaikutussuhteessa)
- aiempia kokemuksia leireiltä

- tarkennuksia kommunikaatioon (tarvitseeko/käyttääkö kommunikoinnin apuvälineitä)
- voit myös jutella lapsen kanssa ja kysellä hänen odotuksiaan ennen leiriä.

Esimerkki 11:

Ilmoittautumisen päätyttyä vastuuhajaajat soittivat jokaiselle ilmoittautuneelle lapselle kotiin. Yksi tuleva leiriläinen ei ollut koskaan aiemmin yöpynyt makuupussissa eikä teltassa. Sovittiin, että sitä harjoitellaan kotipihalla teltassa etukäteen.

Esimerkki 12:

Leiriläisen ilmoittautumislomakkeessa mainittiin, että hän tarvitsee vessassa apua katetointiin. Ohjaaja oli aluksi epävarma ja oletti, että leirille tarvitaan sairaanhoitaja. Hän soitti kotiin, kysyi lisätietoja ja kävikin ilmi, että leiriläinen osaa itse opastaa avustajan auttamaan itseään, kunhan puhdas tila löytyy. Leiriläinen pärjäsi hyvin kaikki muut tilanteet ilman avustusta.

Tiedustelut

Nimeä leirille vastuuohjaaja/yhteyshenkilö, jolle voi osoittaa kysymyksiä ennen leiriä, leirin aikana ja leirin jälkeen. Leirillä ohjaa tiedustelut leiritoimistoon. Näin ohjaajilla on työrauha päiväohjelman läpiviemiseksi.

Leirikirje/leiri-info

Lähetä leiriläisille leirikirje, josta selviävät leiripaikka, leirin ohjelma, aikataulut, järjestäjä, yhteyshenkilö/vastuuohjaaja ja hänen yhteystietonsa. Lisäksi siitä tulisi selvittää tarpeelliset majoittumistiedot ja leiriläisen varusteluettelo. Leirikirjeestä tulee käydä selkeästi ilmi leirin alkamis- ja päättymisajankohta, mahdollinen yhteiskuljetus aikatauluineen ja paikka, johon lapset tuodaan ja josta heidät leirin päättyessä haetaan.

Ilmoita leirikirjeessä vakuutuksista, maksuista ja eräpäivistä, mahdollisista peruutuksista, valokuvauksesta, mahdollisesta kioskista sekä sallitusta mukaan otettavasta rahamäärästä. Leirikirjeessä voi ilmoittaa myös laitteista ja leluista, joita leirillä ei tarvita. Tiedota vanhempia kellonajasta, jolloin lapsille voi soittaa. Koti-ikävan kannalta ilta ei ehkä ole paras hetki juttutuokiolle, vaan ruokatauko päivällä voi olla parempi.

Esimerkki 13:

Yhteisessä Pelisääntökeskustelussa sovittiin milloin kännykät voivat olla päällä ja milloin ne ovat suljettuna. Lisäksi sovittiin, että erilaiset soittimet ja pelit jätetään leirin ajaksi ohjaajan lukolliseen kaappiin.

Vastuut

Leirin järjestäjä vakuuttaa leiriläiset ja ohjaajat tapaturmien varalta. Leirillä tulee olla nimetty vastuuhenkilö, joka päivystää leiripaikalla koko leirin ajan ja on tavoit-

tettavissa vuorokauden ympäri.

Leirejä toteutetaan usein opiskelijoiden ja vapaaehtoistoimijoiden voimin. Leirin pääjärjestäjä voi ostaa ostopalveluna leirin käytännön suunnittelun ja toteutuksen esimerkiksi urheiluseuralta tai oppilaitokselta. Useista toimijoista koostuvassa yhteistyöryhmässä tulee sopia työnjako ja vastuukysymykset tarkasti.

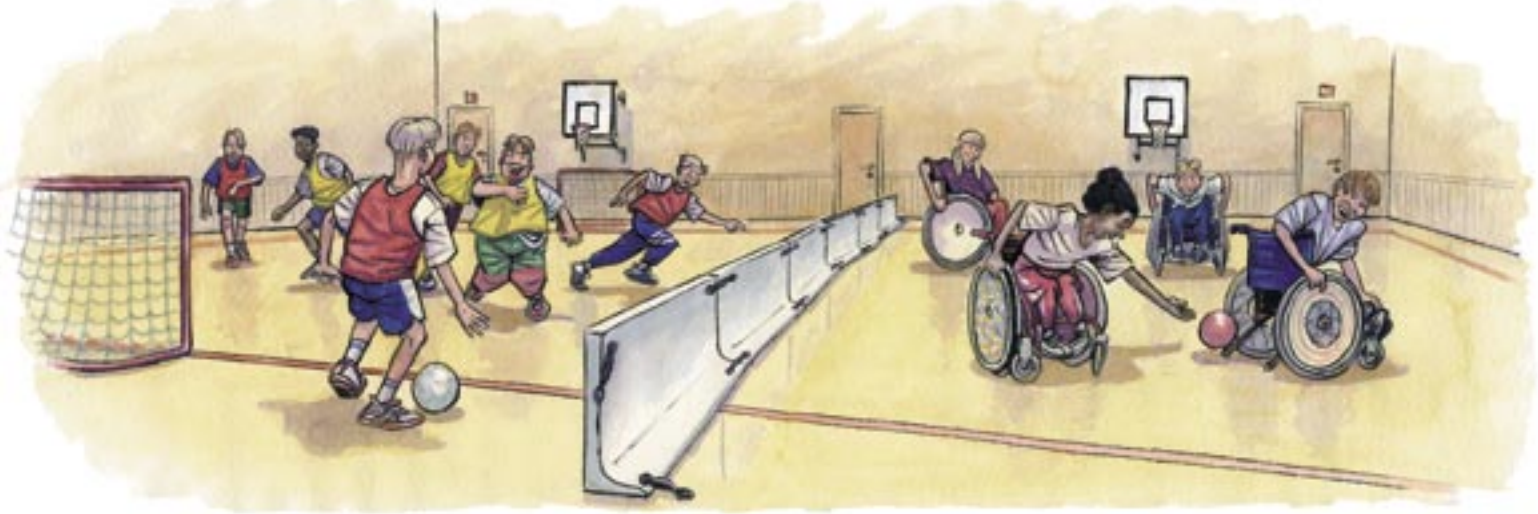
Esimerkki 14:

Leirijärjestäjä ostaa leirin ”avaimet käteen”-periaatteella urheiluopistolta, jolla on tarjota kaikki laadukkaista liikuntatiloista kohtuuhintaiseen majoitukseen, ruokailuihin ja leirin johtoon. Ohjaajat koulutetaan yhteistyössä läheisten oppilaitosten liikunta- ja vapaa-ajan sekä sosiaali- ja terveydenhuoltoalan oppilaitosten kanssa. Leirillä olosta opiskelijat saavat opintopisteitä.

Erilaisia rooleja

Leirin johtaja vastaa leirin etukäteisvalmisteluista, organisoinnista, suurempien ”linjojen” suunnittelusta, sekä ohjaajien ja avustajien rekrytoinnista ja koulutamisesta. Leirin aikana johtajan tehtävänä on luoda turvallinen, luottamuksellinen ja kannustava ilmapiiri, valvoa ja ohjata, että leiri sujuu suunnitelmien mukaan. Leirin johtajan apuna on vastuuhenkilöistä ja ohjaajista koostuva tiimi.

Leirin ohjaajat vastaavat pienempien alaleirien tai leirikimppojen toiminnan organisoinnista ja toteutuksesta. He ovat tärkein linkki leirin onnistumisessa, koska toimivat suurimman osan ajasta leiriläisten kanssa. He vaikuttavat omalla asenteellaan ja toiminnallaan leiriläisten viihtyvyyteen. Avoin, innostava ja tehtävään paneutunut ohjaaja osaa soveltaa tarpeen mukaan, käyttää erilaisia opetusmenetelmiä ja liikunnan apuvälineitä. Ohjaajatehtäviin soveltuvat esimerkiksi liikunta-, nuoriso-, kasvatus- ja sosiaalialan opiskelijat.

Lajiohjaajat ovat oman lajinsa asiantuntijoita esimerkiksi urheiluseurasta tai vammaisurheilun parista. Leirijohdon tulee informoida lajiohjaajia riittävän hyvin, jotta jokainen leiriläinen pääsee kokeilemaan lajia omalla tasollaan. Lajiohjaajan tulee selvittää etukäteen käytettävissä olevat tilat, välineet ja leirin tavoitteet.

Avustaja mahdollistaa kaikkien leiriläisten tasa-vertaisen osallistumisen. Avustajan roolina on tukea ja luoda mahdollisuuksia toimia leirillä. Liikuntaleireillä varaudutaan yleensä yleisavustajiin. Avustajat toimivat lasten käsinä, jalkoina, silminä ja jopa korvina siellä missä apua tarvitaan. Avun tarve voi liittyä liikkumiseen, kommunikointiin, ruokailuun, vessakäyntiin, peseytymiseen, uintiin, yövalvontaan tms. Avustajat eivät tee leiriläisen puolesta, vaan auttavat leiriläisiä osallistumaan leirin ohjelmaan mahdollisimman itsenäisesti. Avustajat voivat toimia myös oppaina näkövammaisille henkilöille. Viittomakielen tulkkeja tarvitaan kuurojen leiriläisten apuna. Esimerkiksi sosiaali- ja terveysalan opiskelijat soveltuvat avustajatehtäviin hyvin.

Mikäli lapsi tarvitsee leirin ajan henkilökohtaista avustajaa, vastuu järjestelyistä ja kustannuksista jää yleensä huoltajille, sillä liikuntaleirejä toteuttavilla tahoilla on harvoin ylimääräisiä avustajaresursseja. Perhe voi anoa tähän tukea omasta kunnasta. Joillakin vammaisjärjestöillä on tarjolla avustajapalveluja.

Asiantuntijavieraat ovat huippu-urheilijoita tai muita nuorison idoleja, jotka tulevat leirille kannusta-

maan ja luomaan yhteenkuuluvuutta leiriläisten kesken. Vierailuajankohta on merkityksellinen ja leiriläisille mieleenpainuva. Se tulisi ajoittaa johonkin leirin huippukohtaan, esimerkiksi illanviettoon, leiriolympialaisiin, avajaisiin tai päättäjäisiin. Isommilla leireillä useampi vierailija on tervetullut, jolloin kaikki leiriläiset pääsevät keskustelukontaktiin vieraiden kanssa. Asiantuntijavieras voi myös liittyä leirin teemaan. Hänellä voi olla jokin sanoma, kuten erilaisuuden huomioiminen, suvaitsevaisuus tai terveet elämäntavat. Hän voi kertoa oman lapsuuden leirimuiston ja kannustaa leiriläisiä liikkumaan myös leirin jälkeen.

Leiriläisen huoltajat luovat leirin onnistumisen edellytykset ilmoittautumislomakkeen huolellisella täytöllä. Leiriläisten huoltajille voidaan järjestää vierailupäivä, jolloin on mahdollisuus seurata lapsen toimimista leiriolosuhteissa ja ryhmän jäsenenä.

Leiriläinen on ensisijaisesti lapsi, joka tulee leirille oppimaan itsenäistymisen taitoja, kokemaan liikunnan riemua ja saamaan leiriltä ystäviä ja ikimuistoisia elämyksiä. Leiriläinen odottaa, että leiriltä löytyy turvallinen aikuinen, johon voi luottaa. Leiritoiminta suunnitellaan lapsilähtöisesti.

Ote Pitkisläisen leirioppaasta 2007:

Käyttäytymisellämme otamme huomioon toiset leiriläiset ja siten kohotamme PITKIS-henkeä: Tervehdi, kiitä, neuvo, auta, kannusta.

SELKEYS LUO TURVALLISUUTTA

Jäsennys ja strukturi

Strukturoitu toiminta on rakenteeltaan selkeäksi suunniteltua toimintaa. Jokainen mukanaolija tietää mitä, missä, milloin ja kuinka kauan tehdään. Kaikkea toimintaa voidaan strukturoida, mutta eniten siitä on apua, kun liikutaan ja touhutaan. Strukturi tarjoaa sekä osallistujille että ryhmän vetäjälle mahdollisuuden ennakoita tilanteita. Tutut toimintamallit luovat turvallisuuden tunnetta. Kun toiminta on hyvin suunniteltua, siellä on tilaa myös luovuudelle ja yllättäville tilanteille.

Kommunikointi ja viestintä

Ohjausta voi havainnollistaa käyttämällä monikanavaista viestintää. Monikanavaisuus tarkoittaa yhtäaikaista sekä sanallista viestintää että näkö- ja liikeaistiin perustuvaa kommunikointia. Etenkin uusissa tilanteissa ohjeiden tulee olla selkeitä ja lyhyitä. Mitkä ovat minimiohjeet, joilla toiminta saadaan käyntiin? Mitä selkeitä lisäohjeita voin antaa toiminnan lomassa?

Käytä kuvia, piirroksia, kirjoitettuja ohjeita ja tukiviittomia selkiyttämään ohjeiden ymmärtämistä.

Esimerkki 15:

Ohjaajana yritän aina mieltä etukäteen, mitä oikeasti haluankaan sanoa ja mikä on asian ydinkohta. Opettelin jättämään turhat selittelyt ja sidesanat pois. Opetteluaikana oli mahdollisuus videoida omaa ohjaamista ja analysoida puheen, eleiden, liikkeiden ja ilmeiden yhteistä viestiä. Opettelin asiaa peilin edessä.

Päiväohjelma

Kuvitetut päiväohjelmat auttavat jokaista leiriläistä – ne ohjaavat tasapuolisesti myös lukutaidottomia. Kuva nopeuttaa lasten orientoitumista aiheeseen ja

havainnollistaa tehtäviä. Toiminnan käynnistyminen nopeutuu. Kuvia voi ottaa itse digitaalisella kameralla, tulostaa tietokoneella erilaisilta sivustoilta tai piirtää omia tikku-ukkoja.

Anna ohjeet selkeästi. Puhu lyhyesti ja tue ohjeita näyttämällä ja mallisuorituksella. Oma päiväkirja jokaiselle leiriläiselle auttaa jäsentämään päiväohjelmaa. Päiväkirjan alkuun voidaan täyttää leirin pelisäännöt ja muuta yhteisesti sovittua. Lasten iästä ja muusta kehitystasosta riippuen päiväkirjaa voidaan täyttää kuvin, piirroksin, sanoin tai pidemmällä tarinoilla. Päiväkirjasta jää mukava muisto kotiin vietäväksi.

Myös ohjaajilla on hyvä olla käytössä päiväkirja, johon suunnitellaan, kirjataan toteutuneet tapahtumat ja vinkit seuraavaa kertaa varten sekä arvioinnit.

Huomioi erilaiset liikkujat päiväohjelmia ja siirtymisiä suunniteltaessa. Vältä turhia siirtymisiä edestakaisin.

Esimerkki 16:

Ensimmäinen kokemus kuvien käytöstä viestinnän tukena oli aikamoinen kokemus. Tiesin, että kuvia käytetään viestinnän apukeinona, mutta en aavistanut, että ne toimivat todella näin hyvin. Suihkussa käynti hoitui melkein kokonaan pelkkien kuvien avulla: vaatteiden riisuminen, päälle laitto ja suihkuun meneminen.

Aika

Ajan strukturoinnissa korostuvat oppimistilanteen alku ja loppu. Miten usein toistetaan? Kuinka kauan toiminta kestää? Lapsella voi olla vaikea aloittaa toimintaa. Joku voi juuttua tilanteisiin. Oppijan kannalta on olennaista tietää, mitä häneltä seuraavaksi odotetaan, kuinka kauan odotettavissa oleva toiminta kestää ja mitä sen jälkeen tapahtuu.

Esimerkki 17:

Aikaisemmin lapset kyselivät kilpaa tunnin alussa: "Mitä tänään tehdään? Ehditäänkö me pelamaan?" "Onko aikaa omille leikeille?" Otin käyttöön pabville piirretyn sporttikellon, johon olin jättänyt kellotaulun ympärille tilaa toimintakorteille. Laitoin sporttikellon lattialle, kun odottelimme harjoituksen alkua. Lapset kävivät itse tutkimassa kellotaulun ympärille sijoittamiani alkuleikkiä, harjoittelu-, peli- ja rentoutuskuvia ja arvuuttelivat keskenään mikä peli ja leikki tällä kertaa olisi vuorossa. Tutut leikit olivat kuvina laatikossa ja niistä järjestäjä sai arpoa loppuleikin.

Tee toiminnan kulku näkyväksi lukujärjestyksen, toimintakuvien tai aikajanan avulla. Liikuntatilanteissa aikaa voidaan strukturoida myös kellon, pillin, musiikin sekä toistojen, lorujen tai riimitysten avulla.

Tila

Poista ylimääräiset, keskittymistä ja oppimista häiritsevät tekijät. Riisutussa oppimisympäristössä tietyllä toiminnalla ja välineillä on oma pysyvä paikkansa. Selkeä tilan käyttö ja visuaalinen ilme lisäävät turvallisuutta ja samalla kannustavat oppijaa toimimaan.

Uudenlaiset apuopettajat

Uusissa tilanteissa lasten voi olla vaikea ennakoida ja suunnitella omaa ja toisten liikkumista. Tarvitaan toimintamalleja, jotka helpottavat lapsen huomion ja tarkkaavaisuuden kohdistamista itse suoritukseen. Muokkaa toimintaympäristöä korokkeilla, esteillä ja lattiamerkeillä. Käytä nuolia, viivoja, vanteita, teippauksia, piirroksia ja värejä visuaalisina vinkkeinä. Ulkona voi tilan jäsentämisessä hyödyntää valmista ympäristöä,

kuten nurmi- tai hiekkakenttää sekä teitä ja polkuja.

Ohjaamisen tukena käytettäviä välineitä ja keinoja voidaan kutsua apuopettajiksi. Apuopettajat helpottavat lapsen tarkkaavaisuuden ja toiminnan suuntaamista suoritukseen. Ne antavat ohjaajalle aikaa ja mahdollisuuksia havainnoida lapsen toimintaa ja siten ohjata suoritusta ja oppimista. Apuopettajat ohjaavat suoritus-

ta oikeaan suuntaan ja houkuttelevat lasta rakentamaan omaa oppimistaan. Lapsen itsenäinen toiminta motivoi ja siten edistää uusien taitojen oppimista.

Apuopettajien rinnalla voi käyttää mielikuvia. Opettettava asia yhdistetään lapselle tuttuun asiaan tai tilanteeseen. Mielikuvat voivat motivoida lasta liikkumaan, kun suoritukseen on liitetty aiheita, joista lapsi pitää.

Esimerkki 18:

Telinevoimisteluradan viereen laitettiin kuva käsinseisonnasta ja merkittiin paikka käsien kuvilla. Leiriläiset menivät oikealle paikalle ja tiesivät mitä siinä tehdään.

Rutiinit

Kun toiminnalle on saatu hyvä alku, tutuksi tulleita toimintamalleja on hyvä toistaa. Rutiinit ja säännöt luovat turvallisen ilmapiirin liikkua ja kokeilla uutta. Selkeä ja samankaltainen toistuva aloitus ja lopetus auttavat lasta keskittymään yhteiseen tekemiseen. Tämä heijastuu koko ryhmän toimintaan. Aloituksessa istutaan hetkeksi kukin omalle paikalle ja ohjaaja kysyy kuulumisia. Lasten tasavertainen huomioiminen on tärkeää. Lopputuokion aikana nollataan liikkumisesta aiheutuneet kierrokset ja rentoudutaan hetkeksi.

Esimerkki 19:

Tämä rutiini toimii! Lapset aloittavat liikuntatuokion etsimällä ja valitsemalla oman paikkansa kentältä. Paikat voi merkitä vaikkapa avorivistöön erivärisillä tötöillä, vanteilla tai luonnosta saatavilla risunpätkillä. Lapsi rauhoittuu omalla paikallaan (oma tila/reviiri) paremmin kuin tiiviissä rivissä, jossa naapurin hipaisu voi käynnistää tönimisleikin. Liikuntatuokio voidaan päättää samoja paikkamerkkejä käyttäen.

Esimerkki 20:

Ohjaaja kysyy peukkupalautetta aamupäivästä. Jokinainen saa tuoda esiin omat tunnelmansa nostamalla peukun pystyyn tai kääntämällä sen alaspäin.

Lähteet:

- Eloranta, V., Jaakkola, T. 2003. Ydinkeskeinen motorinen opettaminen. *Liikunta ja tiede* (5–6), 4–9.
- Kerola, K., (toim.) 2001. *Struktuuria opetukseen. Selkeys ja rakenteet oppimisen edistäjänä*. PS-kustannus, Jyväskylä.
- Taipale-Oiva, S., Kuittinen, T. & Kokko, J. 2004. *Hupsis! Sensorinen rata lapsen kielenkehityksen tukena*. Haukkarannan koulu, Jyväskylä.

Kuvitettuja ohjeita Papunetista

Tikku-ukkoja voi piirtää itse. Valmiita kuvia päiväohjelman strukturointiin ja liikuntatuokioiden kuvittamiseen löytyy sivustolta www.papunet.net.

KAIKILLE AVOIMEN TOIMINNAN TUNNUSMERKISTÖ

Toimimalla yhdessä saamme mahdollisuuden kasvaa suvaitseviksi aikuisiksi. Kaikille avoin toiminta näkyy arvoina ja asenteina, toimintatapoina ja kaikille esteettöminä olosuhteina. Toiminnan kehittämisen tukena voi käyttää kaikille avoimen leirin kuvausta ns. inklusion tsekkilistää. Lista auttaa tunnistamaan ja muistamaan inklusion näkökulmasta olennaisia seikkoja. Käytä tunnusmerkistöä virikkeenä ja muokkaa siitä omaan käyttöön soveltuva työkalu.

Parhaiten tunnusmerkistö toimii leirin vastuuhenkilöiden ja ohjaajien yhteisen kehittämispalaverin keskustelun pohjana, jossa aihealueittain pohditaan eri näkökulmia. Miten tämä näkyy meillä? Miten pystyisimme paremmin huomiomaan tämän seikan leirilämmen? Mistä saisimme tähän lisää apua tai tukea?

Arvot ja asenteet

- jokainen lapsi on tervetullut leirille
- ohjaajat ovat valmiita kohtaamaan erilaisia lapsia ja oppimaan heidän kanssaan
- jokaista lasta arvostetaan yksilönä
- lasten leimaamista, luokittelua ja stereotypiointia vältetään
- lasten osallistaminen toiminnan järjestämiseen on tärkeä osa leiriä
- toiminta on luonteva osa leiriä toteuttavan yhteisön strategiaa ja toimintasuunnitelmaa
- leirin tavoitteet on määritelty leirin suunnittelu- vaiheessa ja ohjaajat ovat niistä tietoisia
- toimintaa toteutetaan yhteistyössä erilaisten paikallistoimijoiden ja -yhteisöjen kanssa

Osallistumismaksut

- ovat kohtuulliset ja tasapuoliset kaikille
- joustoja, esimerkiksi eri maksu vain päiväleiriläisille

Mainostus/tiedotus

- on selkeää ja ymmärrettävää
- on käynnistetty ajoissa ja siinä käytetään eri kanavia ja verkostoja
- toteutetaan myös vammaisjärjestöjen ja maahanmuuttajayhteisöjen kautta
- vältetään leimaavaa kielenkäyttöä
- ilmenee, että myös erilaiset lapset ovat tervetulleita leirille

Turvallisuus

- kaikilta on kysytty toiminnan alkaessa olennaiset seikat turvallisuuden kannalta
- turvallisuussuunnitelma on tehty
- leirin turvallisuus- ja ensiapujärjestelyt ovat selkeät ja ymmärrettävät

Matala kynnys leirille

- toimintapaikkaan on helppo tulla (mm. kartat, matkustusohjeet)
- huoltajilla on mahdollisuus tutustua leiriin ja/tai leirillä järjestetään vanhempainilta
- leirin ja ryhmien ohjaajat sekä vastuuhenkilöt ovat ennalta tiedossa ja heidän yhteystietonsa käyvät ilmi leirikirjeestä
- leirin ohjelma on näkyvillä ja saavutettavassa paikassa myös kuvina ja selkokielellä

Ohjaajat, aikuiset

- ovat osaavia, etukäteen valmistautuneita ja tietoisia erilaisten lasten mukana olosta leirillä
- ovat reiluja ja kannustavia
- osaavat kysyä apua ja neuvoja tarvittaessa

- avustajat, oppaat ja tulkit ovat kaikkia lapsia varten ja heidän tehtävänsä on tukea lasta toimimaan mahdollisimman itsenäisesti
- osaavat soveltaa ja eriyttää siten, että toiminta on mielekästä kaikille
- osaavat käyttää eri viestikanavia ohjatessaan
- osaavat selkeyttää ja havainnollistaa
- osaavat käyttää puhetta tukevia kommunikaatiomenetelmiä, kuten kuvia, viittomia ym
- antavat lapsille mahdollisuuden ilmaista mielipiteitä ja ideoita niissä asioissa, missä se on mahdollista
- toimivat vain omien taitojensa ja kokemustensa asettamissa rajoissa
- ovat huomioineet lajeissa vaadittavat turvallisuusvaatimukset
- ovat tutustuneet toimintaympäristöön, leiripaikkaan ja välineisiin ennalta

Ryhmä

- mukana on tarpeellinen määrä avustajia ja aikuisia apukäsiä
- on sopiva toimintaan, olosuhteisiin ja lasten yksilöllisiin tarpeisiin
- koko on joustavasti vaihdeltavissa ja ohjelman puitteissa on mahdollisuus pienryhmätoimintaan

Ilmapiiri

- on suvaitseva ja mutkaton
- kaikkia kohdellaan tasavertaisesti
- pelisääntösopimukset ovat laadittu leiriläisten ja ohjaajien kanssa yhdessä
- leimaavaa kielenkäyttöä vältetään kaikissa tilanteissa
- nimittelyyn ja kiusaamiseen puututaan heti

Toiminnan sisältö

- on monipuolista, hauskaa ja tarjolla on erilaisia vaihtoehtoja
- voi toimia omaan tahtiin, yksilöllisesti ja ryhmässä
- on huomioitu eri-ikäiset ja erilaiset lapset, tytöt ja pojat
- on suunnitelmallista ja tavoitteellista
- jos kilpaillaan, toimintaa toteutetaan lapsilähtöisesti ja lasten ehdoilla
- kilpailemiseen ja palkitsemiseen on käytössä erilaisia vaihtoehtoja

Monikulttuurisuus, erilaisuus rikkautena

- huomioidaan mahdolliset kansalliset juhlapäivät ja teemat
- huomioidaan eri kulttuureista kotoisin olevien tavat kaikessa toiminnassa
- pyydetään vammaisurheilijoita tai eri kulttuuri-taustan omaavia vierailijoita mukaan
- tutustutaan erilaisiin lajeihin, kuten vammaisurheiluun ja Suomessa vieraampiin lajeihin

Lapset mukaan suunnittelemaan

- lasten mielipidettä ja ideoita kysytään toiminnan suunnittelussa ja se huomioidaan
- käytetään isompia lapsia tutoreina ja tukihenkilöinä
- laitetaan välineet yhdessä paikoilleen ja siivotaan jäljet yhdessä
- ohjataan kaikkia leiriläisiä auttamaan toisiaan
- annetaan tilaa yhteistoiminnalliselle oppimiselle (esimerkiksi erilaiset ryhmä- ja ongelmanratkaisutehtävät)

Tasavertaisuus

- lapset ovat tasavertaisia keskenään
- kaikki saavat leikki- ja/tai pelaiaikaa
- lapsia ohjataan kannustamaan ja olemaan ylpeitä toisten ja oman ryhmän toiminnasta

Yhteydenpito kotiin

- huoltajat ovat tietoisia ohjelmasta, tavoitteista ja muutoksista
- pidetään yhteyttä kotiin
- kysytään kodin palautetta ja huomioidaan se seuraavilla leireillä

Olosuhteet ja ympäristö

- ohjaajat, lapset ja välineet ovat vakuutettu
- leirin kaikissa tiloissa ja toimintapaikoissa on mahdollisuus toimia esteettömästi ohjaajien tilat mukaan lukien
- leiri lähiympäristöineen on toiminnallisesti lasten liikunnalliseen toimintaan soveltuva ja turvallinen
- melutaso on kohtuullinen
- tilat pidetään puhtaana ja lähiympäristön allergisoivat tekijät on rajattu
- toimintapaikoissa on lajiin ja toimintaan soveltuvat leikki- ja apuvälineet
- leiriympäristö on selkeästi hahmotettavissa ja varustettu selkein ja ymmärrettävin opastein
- tiloissa on hyvä ja häikäsemätön valaistus

Lähteet:

- Booth, T. & Ainscow, M. 2002. Index for Inclusion. Developing learning and participation in schools, CSIE.
- Saari, A. 2007. Erityistä tukea tarvitsevat lapset ja inklusio liikunnallisen iltapäivätoiminnan kehittämishankkeissa 2004-2007. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 192. LIKES. Jyväskylän yliopistopaino.

Inklusion tunnusmerkistö

Aija Saari kehitti kaikille avoimen toiminnan tunnusmerkistön tutkimustyönsä työkaluksi inklusion kehittävään arviointiin. Tässä oppaassa se on muokattuna leirikäyttöön soveltuvaksi.

www.liikuntaakaikillelapsille.info

Liikuntaa Kaikille Lapsille -hankkeen internetsivut palvelevat lasten liikuntaa ohjaavien tietopankkina. Sivuilta löytyvät linkit mm. hankkeen julkaisuihin ja mallilomakkeita esimerkiksi leiri-ilmoittautumiseen ja esteettömyyden kartoittamiseen.

Liikuntaa Kaikille Lapsille -hanke leirityön tukena

Kaikille avoin leiri ei sulje ketään pois ihonvärin, kommunikaatiotavan, vammaisuuden, pitkäaikaissairauden tai muun erityispiirteen takia. Jokainen lapsi on tervetullut ikäistensä ryhmään. Lisäapua järjestetään tarvittaessa. Esteettömyys ja saavutettavuus ennakoidaan jo leiriä suunniteltaessa.

Jos yhteisen leirin kynnyks on liian korkea, perhe- tai päiväleiri voi olla hyvä alku. Erityistä tukea tarvitseville lapsille voidaan myös järjestää oma ryhmä omine ohjaajineen suuremman yleisleirin osana. Myös vertaistoiminnalla on paikkansa.

Vuonna 2002 käynnistyneen Liikuntaa Kaikille Lapsille -hankkeen (LKL) inklusiotyön ytimenä ovat koulutus ja sitä tukevat käytännön tapahtumat. Perheliikuntatapahtumissa, esittelytilaisuuksissa ja liikuntaleireillä on rakennettu siltoja yhteiseen ja kaikille avoimeen liikuntaan yli perinteisten vamma- ja järjestörajojen. Hankkeessa on julkaistu koulutusten tueksi oppaat *Ota minut mukaan – erityistukea tarvitseva lapsi leikissä ja liikunnassa* (2004) ja *Yhdessä ja erikseen – tarinoita lasten liikunnasta* (2005) sekä *Vammaisurheilu tutuksi* -lajikortit (2005).

Vammaisurheilujärjestöjen yhteinen Liikuntaa Kaikille Lapsille -hanke on toiminut opetusministeriön lasten ja nuorten liikuntaohjelman tukemana vuodesta 2004. Tavoitteena on luoda maahamme lasten liikunnan toimintaympäristö ja palvelut, jotka eivät sulje ketään pois yhteisestä liikunnasta. Lähtökohtana on lapsi ja hänen tasa-arvoinen mahdollisuutensa itse valita haluamansa harrastuspaikka ja -muoto. Hankkeessa on tehty yhteistyötä Nuoren Suomen ja Jyväskylän yliopiston kanssa.

Liikuntaa
Kaikille
Lapsille -hanke

[www.liikuntaa-
kaikillelapsille.info](http://www.liikuntaa-kaikillelapsille.info)

Suomen
Invalidien
Urheiluliitto ry

www.siu.fi

Näkövammaisten
Keskusliitto ry /
liikuntatoimi

www.nkl.fi

Suomen Kehitys-
vammaisten Liikunta
ja Urheilu ry

www.sklu.fi